

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ
ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ІСТОРИЧНО
МАРКОВАНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ
ПЕРЕКЛАДІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПЕРІОДУ ХVІІІ – ХХ
СТ.)**

Спеціальність «014 Середня освіта (Мова і література (англійська))»

ОС — магістр

Виконавець: Козичко Н.М.
студентка 2-го курсу,
групи СО МЛ(А)-2 (М) (З)

_____
(підпис)

Науковий керівник:
канд. пед. наук, доц. Бопко І.З.

Робота допускається до захисту:
Зав. кафедрою:
д. пед. наук, доц. Теличко Н.В.

_____
(підпис)

_____
(підпис)

«___» _____ 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРАЦЬ	9
ПЕРЕКЛАДУ ІСТОРИЧНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ	9
1.1. Основні завдання перекладу історично маркованої лексики.....	9
1.1.1. Переклад історично маркованої лексики макро- та мікроровних рівнів.....	12
1.1.2. Переклад лексики різних часових періодів	14
1.1.3. Відтворення архаїзмів різної функційної обтяженості в перекладі.....	16
1.1.4. Відтворення історизмів різних лексико-семантичних груп у перекладі	25
1.2. Основні прийоми та стратегії перекладу ІМЛ лексики.....	27
Висновки до першого розділу	28
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАД ІСТОРИЗМІВ І ПРОБЛЕМА ОБ’ЄКТИВНОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	44
2.1. Тематичні групи історизмів та переклад.....	46
2.1.1. Переклад історизмів на позначення назви особи, роду занять, титулу та соціального стану.....	46
2.1.2. Переклад історизмів на позначення географічних і власних назв	
2.1.3. Переклад лексем на позначення архаїчних предметів побуту.....	51
2.1.5. Переклад лексики на позначення архаїчних одиниць виміру.....	52
2.1.6. Переклад архаїчних назв грошових одиниць.....	55
2.2. Способи перекладу історизмів	

.....	55
Висновки до другого розділу.....	69
ЗАГАЛЬНІ	
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ	
ДЖЕРЕЛ.....	75
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ	
ЛІТЕРАТУРИ.....	78
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	78

ВСТУП

Відтворення текстів, що містять архаїчні елементи, є прерогативою художнього перекладу. На тлі сучасної лексики архаїзми становлять кількісно меншу, але різнопланову за сферою вживання групу слів. У роботі перекладача це об'єктивує потребу у виконанні завдань, що стосуються різних виявів такої рідкісної лексики. Варто брати до уваги той факт, що час безупинно плине, віддаляючи від реалій, у яких виникли та функціювали ці лексеми. Крім того, відбуваються постійні культурні зміни та зміни власне в мові. Щороку з'являються нові передумови й процеси, які посилюють динаміку функціонування архаїчної лексики, породжуючи труднощі в процесах її розуміння та перекладу.

Різновиди часової лексики маркують відлік часу, окреслюють хронологічне значення тексту. Часова лексика також може слугувати засобом контрасту, сприяти досягненню різноманітних стилістичних ефектів. З огляду на це лексеми на позначення часу як носії інформації, зокрема про літературні здобутки, постають значущим об'єктом, що вимагає особливої уваги під час опрацювання в одному мовному полі, а також у ході перекладу іноземною мовою.

Історично маркована лексика самотутня, ціннісна й водночас відмінна від сучасної мови, вирізняється наповненням знаннями, які датовані однією з епох,

що варто зберігати та передавати під час перекладу, осучаснюючи чи архаїзуючи її. Переклад покликаний оновити й модернізувати такі тексти, а також зберегти їхню оригінальність, тому що вони містять відомості, що передають із покоління до покоління як спадок, збагачують мову інших культур. Під час перекладу твору, що має темпоральний складник, крім збереження його своєрідності, оригінального значення та ідеї, важливо знайти компроміс між прагненням осучаснити твір, щоб зробити його більш зрозумілим для читача, та небезпекою втратити цінну семантичну й експресивну інформацію.

У разі перекладу архаїзмів та історизмів постають завдання передати мовну й культурну своєрідність часу, віднайти такі слова, які б могли передати безеквівалентні одиниці мовлення, не порушивши при цьому цілісності твору, зробити його читабельним для підготовленого й непідготовленого читача, зберігши відчуття часової дистанції, що виражене в контрастності до мови – сучасної та тієї, що близька носієві мови оригіналу. Порушені проблеми досліджували теоретики перекладу: А. Л. Андерс, В. Н. Комісаров, І. Левий, Ю. А. Найда, А. А. Попович, А. В. Федоров, С. П. Флорин, Б. Хохел. Вагомий практичний внесок у виконання сформульованих вище завдань належить українським фахівцям із темпорального перекладу (Г. Кочур, В. Мисик, М. Рильський), зокрема творів Р. Бернса, В. Шекспіра та ін.

Актуальність роботи зумовлена посиленням зацікавленості до проблеми відтворення безеквівалентної англійської лексики в перекладах художніх творів класичної англійської літератури українською мовою. Попри належність історично маркованої лексики (ІМЛ) до низькочастотних шарів лексики англійської мови, варто зважати на її дифузну стильову й часову належність, а також на більшу частотність її уживання в англійській мові порівняно з українською. Історично маркована лексика належить до елементів високого стилю мовлення, що має як віршоване, так і прозове втілення, може слугувати засобом творення іронії, стилістичним маркером публічних промов, складником юридичної й історичної термінології, зазвичай, є лексико-стилістичною домінантою історичного роману. З огляду на це під час

перекладу не можна недооцінювати її функційне навантаження, що неминуче призведе до суттєвих семантичних втрат. Крім того, актуальність роботи аргументована необхідністю дослідження ресурсних можливостей відтворення українською мовою семантичного обсягу вихідної мови для збереження стилістичної та семантичної специфіки першоджерела; потребою в з'ясуванні алгоритму перекладу історично маркованої лексики для окреслення пріоритетності макростилістичних і мікростилістичних складників, а також систематизації засобів та етапів їхнього перекладу, опису загальної стратегії їх відтворення. При цьому особливого значення набуває дослідження й зіставлення принципів відмінності перекладу архаїчної та архаїзованої лексики й історизмів.

Мета роботи – дослідження ефективності перекладу ІМЛ різними засобами перекладу й визначення доцільності застосування з огляду на відтворення функцій ІМЛ, методів архаїзації, осучаснення, нівелювання та вилучення під час перекладу ІМЛ.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання низки конкретних завдань:

– дослідити ефективність перекладу ІМЛ різними засобами перекладу та визначити ступінь доцільності застосування, з огляду на відтворення функцій ІМЛ, методи архаїзації, осучаснення, нівелювання й вилучення під час перекладу ІМЛ;

– проаналізувати ефективність певних методів перекладу, що застосовують перекладачі різного фахового рівня й різної мовної компетенції;

– дослідити специфіку перекладу історизмів й архаїзмів.

– **Об'єкт дослідження** – історично маркована лексика англійської мови сучасного періоду, що датована кінцем XVIII – початком XX століття.

Предмет дослідження – специфіка відтворення історичного маркування архаїзмів та історизмів англійської мови сучасного періоду.

Матеріалом дослідження послуговували тексти англійської та

американської художньої літератури, поява яких маркована початком – серединою ХІХ ст., лексика яких архаїзована під старовину й до складу яких входять прозові та віршовані твори, перекладені засобами української, російської, польської мов.

Мета й завдання роботи зумовили використання таких **методів** аналізу, як лексикографічний аналіз, дефініційний аналіз, семантичний аналіз, порівняльно-зіставний аналіз, вибірковий аналіз, дериваційний аналіз.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що:

- досліджено словотвірну, семантичну й функційну специфіку історично маркованої лексики української та англійської мов у контексті широкої аспектології перекладу;
- проаналізовано особливості перекладу архаїзмів залежно від граматичних, стилістичних та експресивних функцій;
- вивчено специфіку перекладу історизмів з огляду на їхню належність до різних тематичних груп і точність відтворення історичної інформації;

Теоретичне значення роботи полягає в розвитку й поглибленні наукової аспектології порівняльної лексикології, перекладознавства, часткової теорії художнього перекладу, лексикографії та методики викладання, що пов'язані з динамікою міжкультурної комунікації, літературного обміну, впливом лінгвальних і лінгвокультурних чинників на міжмовну комунікацію; в обґрунтуванні норм коректного збереження писемних пам'яток літератури й історії щодо специфіки використання та відтворення історично маркованої лексики.

Практична цінність дослідження вмотивована можливістю використання його результатів у нормативних курсах зі вступу до перекладознавства і теорії та практики перекладу, спеціальних курсах із художнього перекладу й лексичних проблем перекладу, перекладної лексикографії.

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковано

в 2 статтях, із них 1 – у студентському науковому віснику, одна – у міжнародному виданні.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків. Загальний обсяг роботи становить 81 сторінку.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

ІМЛ – невичерпне джерело поповнення складу сучасної мови завдяки резактивації лексем збіглих епох. При цьому склад ІМЛ натомість поповнюється внаслідок тривалих процесів обсолетизації в мові, з огляду на властивості слів розширювати чи звужувати семантичні поля й набувати частини смислів або втрачати їх у процесі змін. Здатність архаїзмів та історизмів створювати часові лексичні квантори у вихідній мові й мові перекладу ускладнює процес пошуку одиниць, які б корелювалися в перекладі. У першому розділі дисертації з'ясовано основні завдання перекладу історизмів й архаїзмів та проаналізовано традиційні принципи перекладу архаїзмів й історизмів.

Основні завдання, що постають у перекладі ІМЛ, такі: відтворити своєрідність мови й культури певного часового проміжку, специфіку якого відображають архаїзми та історизми; зробити твори, що містять таку лексику, читабельними як для підготовленого, так і для непідготовленого читача; зберегти відчуття дистанції часу, що відчуває носій мови, сприймаючи текст, який містить ІМЛ.

Серед тенденцій, які вмотивовують текстовий підхід перекладача до опрацювання ІМЛ, виокремлено архаїзацію (цілісну та умовну), вилучення, нівелювання й модернізацію.

У першому розділі схарактеризовано труднощі перекладу лексики різних часових прошарків, хронологічно належних до різних епох. Теоретики перекладу такої лексики наголошують, що вона потребує текстової стилізації або до умов сучасності, або до умов історичної доби й передбачає врахування

чинника часу. У відтворенні ІМЛ має бути опрацьована як семантика лексичної одиниці, так і конотації та асоціативні зв'язки, наявні в її значенні.

Переклад історизмів корелює з тематичними групами, до яких вони належать, й узгоджується з історичною реальністю. Проблемна аспектологія відбору мовних засобів у перекладі історизмів та архаїзмів пов'язана з інтерпретацією історичних і культурних кодів, які містять інформацію про ментальність та події певного історичного часу.

Історизми й архаїзми властиві текстам різної функційної спрямованості, тому необхідно брати до уваги цю контекстуальну та стилізаційну функційність у перекладі. Зокрема, у поетичному перекладі варто зважати на ритміко-інтонаційне забарвлення, створене за допомогою архаїзмів, натомість у відтворенні стилістичної домінанти історичного роману необхідно представляти історизми й архаїзми як складник діалогів у творі.

Специфіка перекладу історизмів пов'язана з необхідністю відтворення їхніх часових лексичних кванторів, маркованих складною взаємодією часового континууму з тематичними шарами лексики, що потребує точності відтворення історичної інформації, закладеної в оригінал.

Переклад історизмів на позначення назв осіб і роду занять регламентована необхідністю відтворити функціональну семантику лексем і водночас історичну інформацію, історичні властивості оригіналу. Перекладачі роблять акцент або на відтворенні семантичної історичної інформації оригіналу, або на відтворенні інформації, що дає відчуття несинхронності часу та незвичності.

Перекладач розв'язує також завдання відтворення синонімічних історизмів, що мають різне смислове навантаження в оригіналі, натомість у мові перекладу наявний лише один відповідник на їхнє позначення.

У ході перекладу історизмів варто брати до уваги специфіку їхнього функціонування разом із синонімами-відповідниками в оригіналі, семантичну різницю між ними та відтворювану кореляцію *історизм – сучасне слово*.

Відтворюючи історизми-топоніми та власні назви, фахівець має дотримуватися перекладацької традиції й добирати засоби перекладу, що сприяють збереженню історичного колориту оригіналу та об'єктивно передають історичну інформацію.

Специфіка перекладу історизмів на позначення військового обладнання вмотивована складністю відтворення автентичної атмосфери твору, за умови збереження національного колориту й об'єктивності історичної інформації. Перекладачі використовують мовний ресурс, обираючи найбільш прийнятні лексичні одиниці з огляду на контекст, та акцентують на відтворенні історичного маркера лексичних одиниць.

Переклад лексики на позначення архаїчних одиниць виміру потребує відтворення номінального, функціонального й експресивного значення історизмів. Часто застосовують вилучення та прийом повного переосмислення.

Переклад лексичних одиниць на позначення давніх одиниць виміру потребує узгодження засобів перекладу із загальною авторською тенденцією до відтворення історизмів, що відповідає архаїзації, модернізації, нівелюванню чи вилученню.

Специфіка перекладу історизмів на позначення предметів побуту пов'язана з їхньою рідковживаністю та особливою чутливістю до процесів обсолетизації в мові, насиченістю інформацією про національний колорит. Потрібно узгоджувати переклад такої лексики з відтворенням загальної атмосфери твору, прогнозувати можливий вплив перекладу на потенційного читача. Крім того, комплексного аналізу потребує історична й семантична інформація контекстів, у якому їх репрезентовано. Специфіку перекладу історизмів зумовлює також оцінювання доцільності використання прямих лексичних відповідників з огляду на сприяння розумінню культурних та історичних фактів.

У перекладах можливе використання прийому свідомої історичної стилізації тексту наявними лексичними засобами мови перекладу навіть там,

де вони відсутні в оригіналі, що дає змогу забезпечити системне функціонування історизмів у перекладі.

Специфіка перекладу історизмів позначена вимогою уникати надмірного використання історичної інформації в мові перекладу, довгих і незрозумілих описів історизмів, що перевантажує текст та робить його нечитабельним. Також у перекладі історизмів є потреба зважати на чинник адресата, зокрема на рівень зрозумілості історизму читачеві, що регламентоване мовною компетенцією, віком і фоновими знаннями, та обирати спосіб перекладу. Потребує уваги й можлива фахова чи естетична мотивація читача.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>